

לעילוי נשמת חברי נתנאל (נתי) יעקוב בן אברהם ואטי
קרופר ז"ל, שנקטף מאיתנו בתחילת שירותו הצבאי בכ"ט
סיוון ה'תש"ס תנצב"ה.
ולעילוי נשמת סבי חיים טרכטינגוט ז"ל, שנחטף
ממשפחתנו בפתאומיות בכ"א אדר א' ה'תשס"ב תנצב"ה.

מגילת אסתר –

ספר הגאולה של ישראל

פתיחה

זמן התרחשות המגילה כמפתח להבנתה
כורש מבשר הגאולה
התייחסותו של עם ישראל לגאולה
המן ומרדכי – מי הם?
העמקת הגלות או תחילת הגאולה
משתה אחשורוש – הייאוש מהגאולה
תנאים לגאולתן של ישראל
הפגם הוא באחדות
תיקון הפגמים על ידי מרדכי
מגילת אסתר – תהליך של גאולה
"כך היא גאולתן של ישראל"
"אל תדמי בנפשך להמלט בית המלך"
"לך כנוס את כל היהודים"
"להקהל ולעמוד על נפשם"
"וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים"

פתיחה

במאמר זה ננסה לחלק, באמצעות לימוד מגילת אסתר על-פי דברי חז"ל¹, בין גאולת מצרים לבין גאולת בבל והגאולה העתידה. במוקד המאמר מונחת ההבנה, שהתפתחות² הגאולה במהלך גלות בבל (בזמן המגילה), וכן התפתחות הגאולה העתידה, תלויות במצבו הרוחני של עם ישראל, ואינן מונהגות משמיים בלבד, כפי שהיה בגאולת מצרים. בגאולות אלו מוטלת על עם ישראל המשימה להבין את ייחודו ואת התפקיד המיוחד שמוטל עליו.

מאחר וקשה מאד להגיע למצב בו עם ישראל מבין את תפקידו ורוצה לממשו, הגאולה מתקדמת לאט ולפעמים אף נסוגה לאחור. נבחן זאת לאורך המאמר, ונראה כיצד דווקא העיכובים האלו גורמים לעם ישראל להפנים באופן עמוק הרבה יותר את משמעותו ואת תפקידו. וממילא נאמר שאפילו כל אותם הדברים הנראים

---

¹ לאורך המאמר יוזכרו תאריכים שונים לאורך הרצף ההסטורי של הארועים, שיהיו רלוונטיים לתוכן המאמר. יש חוקרי תנ"ך שמיקמו את סיפור המגילה בימי בית שני (שיטה זו 'מאריכה' את מלכותם של מלכי פרס, כך שסיפור המגילה 'גולש' לתוך ימי בית שני, וימי בית שני 'מתארכים' במאה וחמישים שנה). בדרך זו גם הלך המפרש בפירוש 'דעת מקרא', בפירוש הספרים שעוסקים בגלות בבל ובית שני. שיטה זו נוגדת את הכרונולוגיה של חז"ל (בברייתא של סדר עולם, בגמרא (עבודה-זרה ט-י) ובמדרשים רבים) ושל רבותינו הראשונים שמיקמו את סיפור המגילה בסוף גלות בבל (כמו שאזכיר במהלך המאמר). לא ראיתי מקום להזכיר שיטות אלו, שהרי דברי חז"ל והראשונים מתבססים בדרך-כלל על מסורות מדורי דורות והם לנו קודש קודשים, ואילו טענות המחקר (לפחות במקומות שהן סותרות את דברי חז"ל) בנויות בדרך-כלל על השערות ושבבי ראיות לא מבוססות. בהוכחת דברי חז"ל (מול טענות חלק מהחוקרים) לגבי המקום ההיסטורי של מגילת אסתר, האריכו הרב יעקב מדן וד"ר חיים חפץ במגדים יד, תוך כדי יישוב הראיות שיש בידי המחקר ואין זה מנושא מאמרנו.

ראוי להזכיר שגם בין רבותינו הראשונים יש מחלוקות ודעות שונות כמה מלכים היו לפרס, כמה שנים מלך כל אחד ועל איזה מלך מדובר במקומות שונים בתנ"ך. במקום בו אני אבסס את דברי על דברי ראשון שנתונים במחלוקת, אציין זאת בהערה. מכל מקום, גם שיטות הראשונים שלא עולות בקנה אחד עם מה שאכתוב במאמר, אין בהן כדי לסתור את הרעיון המרכזי של המאמר.

² בחרתי לכתוב 'התפתחות הגאולה' ולא הגאולה עצמה, מאחר שעצם הגאולה מוכרחת ולא תלויה במצבו של עם ישראל, כפי שנוכיח מדברי חז"ל בהמשך המאמר. מהירות הגאולה או לחילופין העיכובים בדרך לגאולה תלויים במצבו של עם ישראל.

מגילת אסתר – ספר הגאולה של ישראל

במבט ראשון כמפריעים לתהליך הגאולה, מתגלים מתוך מבט מעמיק כמסייעים גדולים להופעתה.

בחלקו הראשון של המאמר ננסה לתת רקע לסיפור המגילה. נטען שסיפור המגילה מתרחש בזמן שבו עם ישראל אמור להיגאל אלא שהוא אינו נגאל מכיוון שהוא אינו רוצה בכך. בחלקו השני של המאמר נביא ראיות לגישה זו מתוך סיפור הפתיחה של המגילה. בחלקו השלישי של המאמר נראה כיצד סיפור המגילה מתאר את התקדמותו של עם ישראל ממדרגה למדרגה, עד לדרגה שבה הוא ראוי לגאולה. בסיום המאמר ננסה להסיק מסקנות לימינו, ולהבין מדוע המגילה רלוונטית כל-כך לדורות.

זמן התרחשות המגילה כמפתח להבנתה

כורש מבשר הגאולה

מגילת אסתר פותחת במילים "ויהי בימי אחשורוש" (א, א). פתיחה זו של המגילה מעידה על חשיבות זמן ההתרחשות. לכן, בטרם נבוא ללמוד את תוכן מגילת אסתר נבחן את הזמן בו התרחש סיפור המגילה.

במקומות רבים בתנ"ך מתוארות התרחשויות שזמנן אינו ידוע. אמנם ברוב המקומות יש מסורת של חז"ל לגבי זמן ההתרחשות, אך העובדה שהתנ"ך לא ציין את הזמן יכולה ללמדנו שהתייחסותנו למקרים הללו אינה תלויה בשאלה מתי הם קרו³. במקום בו נכתב במפורש גם זמן ההתרחשות, סימן שהתנ"ך התכוון ללמדנו דבר התלוי גם בזמן בו קרתה ההתרחשות.

אצלנו במגילה, הסיפור התרחש **בימי אחשורוש**. מיהו אותו אחשורוש? רש"י נותן לנו תשובה מפורטת שמוסיפה גם את ההקשר ההיסטורי: "מלך פרס היה. שמלך

---

³ לדוגמא, מגילת רות היתה בימי שפוט השופטים. בימי איזה שופט? אין זה משנה למגילת רות, משמעותית רק העובדה שהסיפור קרה בימי השופטים. ובכל זאת חז"ל החזיקו במסורת שבועז הוא השופט אבצן.

תחת כורש לסוף שבעים שנה של גלות בבל⁴. כלומר, רש"י ממקם את הסיפור לקראת סוף ימי גלות בית ראשון, בסוף שבעים השנים של גלות בבל. זהו הזמן בו אמורה להתחיל הגאולה. בסוף שבעים שנות הגלות מולך כורש ואחריו אחשורוש. כדי לבאר לנו מיהו אחשורוש מזכיר רש"י את כורש, ואם כן, בבואנו ללמוד על דמותו של אחשורוש עלינו לברר תחילה מי היה כורש. נענין בפסוקים האחרונים של ספר דברי הימים (לו, י-כג) על מנת להכיר את פועלו של כורש ביחס לגלות בבל:

וְלִתְשׁוּבַת הַשָּׁנָה שֶׁלַח הַמֶּלֶךְ נְבוּכַדְנֶאֶצַּר וַיִּבְאֵהוּ בְּבֵלָה עִם כָּלִי הַמְּדַדַּת בֵּית ה' ... וַיִּשְׁרְפוּ אֶת בֵּית הָאֱלֹהִים וַיִּנְתְּצוּ אֶת חוֹמַת יְרוּשָׁלַם וְכָל אַרְמְנוֹתֶיהָ שָׂרְפוּ בָאֵשׁ וְכָל כָּלִי מִחַמְדֶּיהָ לְהַשְׁחִית: וַיִּגַּל הַשְּׂאֲרִית מִן הַחֶרֶב אֶל בְּבֵל וַיְהִי לוֹ וּלְבָנָיו לְעִבְדִים עַד מֶלֶךְ מַלְכוּת פָּרְס: לְמַלְאוֹת דָּבָר ה' בְּפִי יִרְמְיָהוּ עַד רְצִתָּהּ הָאָרֶץ אֶת שְׁבִתוֹתֶיהָ כֹּל יְמֵי הַשְּׁמָה שְׁבִתָּהּ לְמַלְאוֹת שְׁבָעִים שָׁנָה: וּבִשְׁנַת אַחַת לְכוֹרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרְס לְכָלוֹת דָּבָר ה' בְּפִי יִרְמְיָהוּ הֵעִיר ה' אֶת רוּחַ כּוֹרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרְס וַיַּעֲבֹר קוֹל בְּכָל מַלְכוּתוֹ וְגַם בְּמִקְתָּב לֵאמֹר: כֹּה אָמַר כּוֹרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרְס כֹּל מִמְלְכוֹת הָאָרֶץ נָתַן לִי ה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְהוּא פָקַד עָלַי לְבָנוֹת לוֹ בֵּית בִּירוּשָׁלַם אֲשֶׁר בִּיהוּדָה מִי בְכֶם מִכָּל עַמּוֹ ה' אֱלֹהֵיו עִמּוֹ וַיַּעַל.

כורש מופיע בסוף הגלות, מבשר את גאולת עם ישראל וקורא לשוב לארץ ולבנות את בית המקדש. מדברי כורש משמע שבאותה העת, פרס היתה הממלכה ששלטה על כל העולם. הצהרת כורש היא קריאתו של שליט העולם שמצהיר שהגיע זמן גאולתם של ישראל.

מלכותו של כורש נמשכה שלוש שנים מקוטעות בלבד, ומיד אחריו מלך אחשורוש. אם כן, ימי אחשורוש הם הימים שבאו מיד אחרי קריאתו הגדולה של כורש לגאולת עם ישראל. כלומר, זמן התרחשות המגילה הוא הזמן בו עם ישראל אמור להיגאל.

⁴ רש"י על ספר דניאל (יא, ב) מביא בשם יוסיפון שהיה מלך נוסף בין כורש לאחשורוש והוא נקרא 'במבישה', או על-פי המחקר 'כנבוזיי'. רש"י מזכיר שחז"ל התעלמו ממלך זה (ניתכן שהטעם לכך הוא שתקופת מלכותו היתה זניחה).

להשלמת התמונה ננסה להתבונן מה קרה באותן שנתיים שבין הצהרת כורש לבין תחילת מלכות אחשורוש.

התייחסותו של עם ישראל לגאולה

ממקורות רבים עולה ששיבת ציון לא היתה מוצלחת כל כך. חז"ל מתחו ביקורת חריפה על כך: הגמרא ביומא (ט ע"ב) מספרת על ריש לקיש שמתרעם על רבה בר בר חנה, על כך שלא כל בני בבל מיהרו לעלות לארץ בימי עזרא⁵, ובכך מנעו את השראת השכינה בבית שני. בדומה לכך טוען הספורנו (בפירושו על "שיר השירים" ו, יא) שכל הצדיקים ותלמידי החכמים נשארו בבבל ולא היה לקב"ה על מי להשרות שכינתו בארץ. כך נראה שעולה גם מהגמרא במגילה (טז ע"ב) שתלמידי חכמים לא רצו לעלות, מפני שבבבל היו מרכזי תורה⁶. עיסוק בתורה היה עדיף מבחינתם על פני שותפות בגאולת ישראל הכוללת את בניין בית המקדש והעלייה לארץ. שיטה זו מוצגת על-ידי רב יוסף שאמר גדול תלמוד תורה יותר מהצלת נפשות, ורב שאמר גדול תלמוד תורה יותר מבניין בית המקדש⁷.

בשנתיים שבין מלכות כורש למלכות אחשורוש אמנם היתה עלייה של חלק מעם ישראל לארץ ישראל, אך היא היתה מצומצמת. רבים מעם ישראל, כולל תלמידי החכמים, העדיפו להישאר בגולה. כך אנו רואים במגילת אסתר – עם ישראל בימי אחשורוש נמצא בשושן הבירה ובכל מדינות המלך במקום לעלות לארץ ישראל, לדוגמא (ט, ב) – "נִקְהְלוּ הַיְהוּדִים בְּעָרֵיהֶם בְּכָל מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ אַחֲשֻׁרוֹשׁ". לאור

---

⁵ המהרש"א שם מעיר שהסיבה שהוצרכו לבנות חומה לירושלים בספר נחמיה, היא שעלו מעט אנשים ולא היו יכולים להישמר מהאויבים בלעדיה.

⁶ כך עולה מהמשך דברי הגמרא, המלמדת שתלמוד תורה חשוב יותר מהדברים בהם עסק מרדכי.

⁷ הגמרא דורשת את הפסוק "ורצוי לרוב אחיו", ולומדת ממנו שחלק מגדולי הדור פרשו ממדכי. המהר"ל בסוף ספרו 'אור חדש' (ראה חלק מדבריו בסוף המאמר) מסביר שהסיבה שפרשו ממנו, היא בעקבות התפיסה המיוצגת בדברי רב יוסף ורב. חשוב להעיר, שבראייה נקודתית פרטית אכן צודקים רב ורב יוסף. תלמוד תורה ערכו גדול יותר מהצלת נפשות ובניין בית המקדש. אך בראייה כוללת, בהקשר של זמן גאולה, ובפרט במצב בו עם ישראל מתרשל מההשתדלות להבאת הגאולה, מצוות הצלת נפשות מהגלות ובניין בית המקדש קודמות לתלמוד תורה. בשעה שכלל ישראל מתרשל ממצוות אלה, הן ודאי מצוות שאינן יכולות להיעשות על-ידי אחרים (על-פי הגמרא במועד קטן ט ע"ב).

מציאות זו ניתן להבין את מאמר חז"ל (ברכות ד ע"א) – "ראויים היו ישראל ליעשות להם נס בימי עזרא כדרך שנעשה להם בימי יהושע בן נון אלא שגרם החטא" – ומהו אותו חטא? נראה שהחטא הוא שלא עלו לארץ ישראל. מרש"י (ברכות שם, ד"ה אלא שגרם) משמע שהיו צריכים כולם לעלות עוד לפני הצהרת כורש (שהרי עברו שבעים שנה של גלות בבל).

מעבר לעלייה המדולדלת, נתקלו הבאים בקשיים נוספים. כמו בימי יהושע, גם בימי שיבת ציון התנגדו הגויים בארץ ישראל לחזרת עם ישראל לארצו. אך בגלל חטאי העם לא נעשה להם נס כמו בימי יהושע.

בעזרא (פרק ד) מתואר שצרי יהודה ובנימין⁸, החלו להפריע לבניית בית המקדש כבר בימי מלכות כורש. בשנה הראשונה (שם, פסוק ו) למלכות אחשורוש כתבו לו כתב שיטנה על תושבי ירושלים. בסוף הפרק מסופר שבאותו זמן נפסקה בניית בית המקדש. הפסקת הבנייה היתה, לדעת חז"ל, בהוראת אחשורוש⁹ ומסתבר שכתב השיטנה הוא אחד הגורמים המרכזיים לכך¹⁰.

עולה מכאן שהרקע של סיפור המגילה הוא רצונו של הקב"ה לגאול את עם ישראל, בשעה שעם ישראל עצמו אינו משתף פעולה.

כאמור, אחשורוש, מחליפו של כורש, מפסיק את בניית בית המקדש. מסתבר, לאור העובדה שאחשורוש הכיר את הצהרת כורש, שהפסקת הבנייה של בית המקדש נבעה מכך שאחשורוש ידע מיהו עם ישראל ורצה לעצור את גאולתו. מבט זה על אחשורוש מבהיר לנו את דברי רב (מגילה יא ע"א):

⁸ הם הכותים הגויים שגרו בארץ ישראל מימי גלות אשור (על-פי רש"י בעזרא בתחילת פרק ד), כמתואר במלכים ב פרק יז.

⁹ עיין בתחילת מדרש אסתר רבה (פרשה א פסקה א), שם מסופר שאחשורוש הוא זה שהפסיק את בניית בית המקדש. חז"ל שם (פרשה ה פסקה ב) מספרים לנו גם, שושתי שיכנעה את אחשורוש שיפסיק את בניית בית המקדש.

¹⁰ בפסוקים בעזרא שם, נראה שמען השיטנה היה המלך ארתחשסתא.

האבן עזרא שם (פסוק ו) מסביר שזהו כינוי לאחשורוש. יש ראשונים אחרים שהסבירו שהמדובר בכורש, ואכן חז"ל במדרש שיר השירים רבה (פרשה ה פסקה ה), אמרו שגם כורש בחייו הסתייג מהצהרה שהוא עצמו נתן, והורה להפסיק את העלייה לארץ (אם כי לא את בניין בית המקדש). ישנם גם ראשונים שהסבירו שארתחשסתא הוא מלך שלישי.

מגילת אסתר – ספר הגאולה של ישראל

אחשוורוש – אמר רב אחיו של ראש (נבוכדנצר הרשע) ובן גילו של ראש... הוא הרג, הוא ביקש להרוג; הוא החריב, הוא ביקש להחריב, שנאמר (עזרא ד, ה): "ובמלכות אחשוורוש בתחילת מלכותו כתבו שטנה על יושבי יהודה וירושלים".

מי הם המן ומרדכי ?

בטרם נכנס לסיפור המגילה עצמו, נזכיר שני מאמרי חז"ל נוספים, בעזרתם ננסה להבין את ההתרחשויות במגילה.

הזכרנו לעיל את השיטנה שכתבו הכותים. בברייתא דסדר עולם רבה (כט) מזהים חז"ל את עשרת בני המן עם כותבי השיטנה: "ותלו את עשרת בני המן על אשר כתבו שטנה על יושבי יהודה וירושלים". שינאת המן ובניו לישראל אינה מתחילה בהתייחסות למרדכי שלא השתחוה, שנאה זו החלה כבר כמה שנים מוקדם יותר בהתנגדותם לגאולת ישראל ולבניין בית המקדש. מדרש נוסף מובא באגדת אסתר (פרשה ה פסקה ט):

"וימלא המן חמה..." – ... אמרו לא לחנם היו מתקוטטין, אלא קטטה קדומה היתה ביניהן, כשהיו ישראל בונין חומות ירושלים בימי עזרא, באו עליהם השונאים ואמרו להם שלא ברשות המלך אתם בונין, והם אומרים אין אנו בונין אלא ברשותו, אמרו להם השונאים בררו מכם אחד ואנו נברור לנו אחד, וילכו ויודיעו למלך, ביררו אומות העולם ולא מצאו איש המיוחד ברשעות כהמן הרשע, וישראל ביררו להם מרדכי.

לפי המדרש, שהותם של המן ושל מרדכי בשושן הבירה אינה מקרית. שניהם תושבי ארץ ישראל – מרדכי עלה עם זרובבל בתחילת שיבת ציון בעקבות הצהרת כורש, כמתואר בתחילת ספר עזרא (פרק ב), והיה מהדוחפים לגאולת ישראל ולבניין בית המקדש. המן ובניו ישבו בארץ ישראל והפריעו לבנין המקדש. בתחילת מלכות אחשוורוש המאבק 'עלה מדרגה' – כתבו שיטנה, ובעקבותיה הופסקה בניית בית המקדש. כדי להשפיע יותר על שליט העולם באותו הזמן, אחשוורוש, הלכו שני המנהיגים בארץ ישראל לשושן הבירה, מרדכי מנהיג היהודים ומוביל הגאולה מחד, והמן מנהיג שונאי היהודים ומתנגדי הגאולה מאידך.

לסיכום דברינו, מגילת אסתר עומדת בתחילת תהליך גאולה שלא מומש על-ידי עם ישראל. המאבק בין מרדכי והמן, הדמויות המרכזיות במגילה, הוא מאבק על המשך הגאולה. תוצאות המאבק ייבחנו באמצעות המענה לשאלה האם יימשך תהליך גאולתם של ישראל.

מתוך דברים אלו ננסה לעמוד על ההתרחשויות במגילה, ולהבין דרכן את תהליך ההצלה והגאולה.

העמקת הגלות או תחילת הגאולה

משתה אחשורוש - הייאוש מהגאולה

מגילת אסתר פותחת בתיאור משתה אחשורוש. חז"ל במסכת מגילה (יב ע"א) אומרים שאחת הסיבות לגזרת המן להשמיד את כל היהודים היא השתתפות יהודי שושן במשתה אחשורוש. מדוע ראו חז"ל בעיה כה גדולה בהשתתפות במשתה עד שאמרו שבעקבותיה נגזרה עליהם הגזרה?

משתה אחשורוש היה בשנת שלוש למלכותו. במסכת מגילה (יא ע"ב) אמרו חז"ל שאחת הסיבות לבחירת התאריך הזה, היא חשבונו של אחשורוש שביום זה תמו שבעים שנות הגלות עליהן התנבא ירמיהו¹¹. לפי הבנתו של אחשורוש, כיוון שעם ישראל לא נגאל בזמן זה, הנבואה כבר לא תתממש ועם ישראל לא ייגאל עוד. לכן, מוסיפים חז"ל, הוציא אחשורוש את כלי בית המקדש והשתמש בהם במשתה. לפי דברים אלו, עניינו של משתה אחשורוש הוא מעין 'מסיבת סיום' לעם ישראל שנשאר בגלות ולא ייגאל יותר. (לפי דברינו, ברור מאילו שהמרחק בין המשתה לבין הרצון להשמדת עם ישראל כולו אינו גדול).

¹¹ אצ"ן, שלעניות דעתי עניין שבעים השנים לא היה כל-כך ברור. גם דניאל טעה בחשבון (וכך גם מלכים גויים נוספים) כמתואר בגמרא במסכת מגילה (יא ע"ב – יב ע"א). לפי הפסוקים בדברי הימים שהזכרנו לעיל נראה שבעים השנים עברו בזמן הצהרת כורש. את היישוב למבוכה בנוגע לפענוח המשמעות של שבעים השנים שבנבואת ירמיהו ניתן לקשור לדברי הירושלמי שנביא בהמשך המאמר, לפיהם הגאולה באה קמעא קמעא - יש בה מדרגות ושלבים. אם-כן, כבר בזמנו של דניאל החלה הגאולה, בהצהרת כורש התחיל שלב נוסף בגאולה, ובימי אחשורוש החל שלב נוסף. כך עולה הגאולה קמעא קמעא עד שמגיעים ישראל לתשועה המוחלטת.

לאור הבנה זו, מובנת חומרת השתתפות היהודים במשתה. משמעותה של השתתפות זו היא שגם היהודים כבר לא מאמינים בגאולת עם ישראל. מעבר לרפיון בתהליך הגאולה בימי כורש אותו תיארו לעיל, השתתפותם של יהודי שושן במשתה מבטאת ייאוש מוחלט מן הגאולה. עם ישראל משתף במשתה שעניינו הוא שמחה על כך שאין גאולה לעם ישראל. מעשה זה גורר בעקבותיו עונש חמור ביותר – גזירה להשמדת עם ישראל!

תנאים לגאולתן של ישראל

לפני שנמשיך בניתוח סיפור המגילה ננסה לבאר מעט את עניינה של גאולת ישראל ואת התנאים לבואה.

גאולה, משמעותה השתחררות ממצב בו עם ישראל נמצא בשפל וללא השראת שכינה. כלומר, במצב הנמוך התגלות ה' לא ניכרת בעם ישראל, אין ניסים ואין נבואה, ובעצם לא מתקיים המצב הטבעי והפשוט לעם ישראל¹². ככל שעם ישראל קרוב יותר לקב"ה, כך יש יותר השראת שכינה, וכן להפך חס ושלום. המציאות האידיאלית מתוארת בימי שלמה המלך - תקופת בית ראשון, בה היו כל ישראל מבוססים על אדמתם ובעקבות זאת רבתה הנבואה ורבו הנסים¹³. זהו המצב האידיאלי שלמענו נברא העולם – השראת השכינה בעולם דרך עם ישראל. כאשר עם ישראל בגלות, הקב"ה נמצא עמם בגלותם – כלומר גם השכינה בגלות. שכינה בגלות אינה השראת שכינה על ישראל שבגלות אלא הסתר פנים, כלומר העדר של הופעת השכינה בעולם. הסיבה לכך היא, שכאשר עם ישראל נמצא בגלות הוא לא רק משנה מקום גיאוגרפי, אלא בעצם מתפורר¹⁴, וכשעם ישראל מפורר, אין לקב"ה על מי להשרות שכינתו. במצב זה, גם הצדיקים לא זוכים להשראת שכינה, כי עיקר השראת השכינה היא על כלל ישראל ולא על הצדיקים באופן פרטי. לכן, מסביר

---

¹² כל נבואות הגאולה שמדברות על הקשר בין עם ישראל לקב"ה, מתארות את הקב"ה שחוזר לשרות על עם ישראל וממלא חוזרת הנבואה וחוזרת המציאות הניסית.

¹³ אמנם גם בימי בית ראשון היו קלקולים רבים והתפצלה הממלכה, עם זאת שיא תקופה זו בימי שלמה התאפיין באחדות של עם ישראל על אדמתו.

¹⁴ להרחבה עיין בדברי המהר"ל בנצח ישראל פרק א.

רש"י (דברים ב, יז), לא שרתה שכינה על משה כל שלושים ושמונה השנים במדבר, כשעם ישראל היה נזוף¹⁵. לאור דברינו, גאולה יכולה לבוא רק כאשר כלל ישראל נמצא במצבו האידיאלי, ולא כאשר מספר יחידים צדיקים מצומצם נמצא במעלה רוחנית גבוהה.

ישנן שתי מצוות יסודיות שקשורות דווקא לכלל ישראל וממילא גם לגאולת ישראל:

א. מצוות אחדות ישראל ואהבת ישראל¹⁶. על-ידי אהבה ואחוה בין היחידים נוצרת מציאות של עם ישראל כעם אחד. כאשר עם-ישראל מקיים כראוי את מצוות האהבה והאחדות, השכינה שורה עליו כעם אף-על-פי שהוא מקולקל בהרבה מצוות אחרות. מאידך, כאשר ישנה שנהא חס וחלילה, לא מועילות כל המצוות האחרות שעם-ישראל זוכה לקיים, והשכינה לא שורה עליו. חז"ל מציינים (במדבר רבה פרשה יט פסקה ב) את דורו של אחאב שלמרות המעשים המקולקלים, ניצח במלחמות בזכות האחדות שהיתה בו, לעומת דורו של דוד שבו היו נהרגים בגלל שהיו ביניהם מלשינים. ידועים דברי חז"ל על חורבן בית המקדש וגלות בית שני שנגרמו בגלל שנאת חנם¹⁷. המהר"ל (נצח ישראל פרה ג), מבאר בהרחבה עד כמה אחדות ישראל היא תנאי מרכזי לגאולה, תורף דבריו הוא שבשביל שתבוא גאולה צריך שעם ישראל יהיה בנוי כעם¹⁸.

¹⁵ עיין במסכת סנהדרין (יא ע"א) על מספר חכמים שהיו ראויים שתשרה עליהם השכינה, אלא שדורם לא היה ראוי לכך.

¹⁶ מצוות "לא תתגודדו" (דברים יד, א) על-פי הסבר חז"ל (יבמות יג ע"ב): "לא תעשו אגודות אגודות", ומצוות "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט, יח).

¹⁷ עיין בגמרא (יומא ט ע"ב) ובהקדמת הנצי"ב לספר בראשית, שם מודגש שהיו תורה ומעשים טובים בבית שני, אך לא היה לכך ערך מאחר ולא היתה אחדות בעם ישראל.

¹⁸ המהר"ל מדבר שם על שני מישורים שקשורים לבניין עם ישראל כעם:

א. בניין מציאותי מכוח אחדות ואהבה בעם ישראל, שזהו עניינו של אהרון, ולעתיד לבוא של אליהו ששייב לב אבות על בנים וכו'.

ב. בניין רוחני, שאותו מגדיר המהר"ל כ'צורה' לעם ישראל כולו ולא רק ליחידים, שזהו עניינו של משה, ולעתיד לבוא של המשיח. התייחסתי יותר למישור הראשון. ואכמ"ל.

ב. מצוות יישוב ארץ ישראל. מצוה זו מוטלת ביסודה על כלל ישראל. למרות דברי חז"ל המפורשים שזו מצווה השקולה כנגד כל המצוות, יש ראשונים שלא מנו אותה כמצווה מפני שהיא מוטלת על העם ולא על היחידים¹⁹. גם לראשונים שסוברים שהמצווה מוטלת גם על היחידים, יש אחרונים רבים שסוברים שכיוון שבזמן גלות אין מצווה על כל הציבור, שהרי ה' הגלה את עם ישראל מארצו – אין גם חיוב על היחידים.

ישנו קשר של חיים בין העם לארץ. לכן כאשר עם ישראל חטא והוגלה מארצו גם ארץ ישראל הפכה שוממה, כמו שאומרת התורה (ויקרא כו, לב, ועיין רש"י שם): "וְהָשְׁמַתִּי אֶת אֶת הָאָרֶץ וְשָׁמְמוּ עָלֶיהָ אֲיִבֵיכֶם הַיְשָׁבִים בָּהּ". אנו יודעים מההיסטוריה של עם ישראל שאכן, כל זמן הגלות ארץ ישראל היתה שוממה, וגם הגוים שהיו כאן לא הצליחו להפריחה. מאידך, אחד מסימני הגאולה, הוא מה שאמרו חז"ל בגמרא (סנהדרין צח ע"א) "ואמר רבי אבא: אין לך קץ מגולה מזה, שנאמר (יחזקאל לו): ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל וגו'." - כלומר, פריחתה של ארץ ישראל לקראת חזרתו של עם ישראל היא מסימני הגאולה. בדומה לכך, אומר דוד המלך בתהילים שהגאולה תלויה בעם ישראל שירצה לחזור ולחונן את הארץ (תהלים קב, יד-טו) "אֲתָה תִקְוֶה תִרְחַם צִיּוֹן כִּי עֵת לְחִנּוּךָ כִּי בָּא מוֹעֵד: כִּי רָצוּ עֲבָדֶיךָ אֶת אֲבֹנֶיהָ וְאֶת עֲפָרָהּ חִנְּנוּ:".

לסיכום, הדרך לגאולה מתחילה באחדותו של עם ישראל ובשבתו לארצו.

הפגם הוא באחדות

בימי אחשורוש קלקולם של ישראל היה דווקא באותם הדברים שהם-הם התנאים לגאולה.

---

¹⁹ עין בשו"ת הרשב"ש (סימן ב), שלדעת הרמב"ם על עם ישראל כעם יש מצווה מדאורייתא, ואילו על היחידים יש מצווה מדרבנן בלבד. ואף לדעת הרמב"ן (בהוספות לספר המצוות, עשה ד), שיש מצווה מדאורייתא גם על היחידים, נראה מניסוח דבריו שעיקר המצווה מוטל על הציבור, אלא שמהמצווה על הציבור נמשך חיוב גם על היחידים.

ראינו לעיל שישראל לא רצו לעלות לארץ ולא רצו לקיים את מצוות יישוב ארץ ישראל, והסקנו שהדבר מעיד על מצב פנימי של ריחוק מהגאולה. בנוסף, היה באותו זמן קלקול גדול אחר בעם ישראל – החוסר באחדות. הדבר התבטא בדברי המן שאמר לאחשורוש (אסתר ג, ח): "יִשְׁנֶנּוּ עִם אֶחָד מִפְּזָר וּמִפְּרָד בֵּין הָעַמִּים בְּכָל מְדִינֹת מְלֻכֹתָךְ". מבאר בעל השפת אמות (פורים, תרמ"ג): "ולכן אמר המן: מפוזר ומפורד, שהרגיש שגרם החטא שאבדו האחדות". חטא זה גרם לשיקוע בגלות ולהתרחקות מן הגאולה²⁰. לאור חטא זה ננסה להבין באופן נוסף את החטא שבהשתתפות במשתה אחשורוש. בספר שערי תשובה (שער א, לא) מבואר:

"לְתַאֲוָה בְּקֶשׁ נִפְרָד בְּכָל תּוֹשֵׁיָהּ תִּגְלַעַ" (משלי יח, א). פרוש, מי שמבקש ללכת אחר תאוותו ורצונו, נפרד מכל חבר ועמית, כי ירחקו ממנו אוהב ורע, כי תאוות בני - אדם ומדותם חלוקות, אין רצונו של זה כרצונו של זה.

כלומר, כאשר אדם שקוע בתאוה, כלומר בחיפוש מתמיד אחר סיפוק תאוותיו הגשמיות, הוא לא יכול להיות במצב של אחדות. הוא כל הזמן דואג לפרטיות שלו, לא לזולת ובטח שלא לכלל העם. ההליכה למשתה היא חלק מתרבות ההנאות שבשושן הבירה. תרבות זו גרמה באופן ישיר לחוסר האחדות של עם ישראל והרחיקה אותם מהגאולה.

אם כן, חטאם של ישראל באותו הדור הוא חוסר אחדות וחוסר רצון לעלות לארץ ישראל. חטאים אלו, שמשמעם חוסר רצון להיגאל, קשורים זה בזה, שהרי ביארנו שעיקר מצוות ארץ ישראל מוטלת על כלל ישראל, ממילא אם הכלל מפורק, אין זה מפתיע שלא מתקיימת מצוות יישוב ארץ ישראל²¹. עונשם מתאים אף הוא לחטא – קושי בתהליך הגאולה עד כדי גזירת שמד על כל ישראל.

²⁰ רעיון זה עולה גם בדברי ר' שלמה אלקבץ (מחבר הפיוט 'לכה דודי', ממקובלי צפת מתלמידי האר"י ור' יוסף קארו), בפירושו 'מנות הלוי', על סוף המגילה.

²¹ נראה לעניות דעתי שאחת הסיבות המרכזיות שלא רצו לעלות לארץ היא שלא היתה אחדות, במובן שכל אחד היה עסוק ברכושו הגשמי, כלומר בסוג מסוים של תאוה. ראה לזה אפשר למצא בספר 'אם הבנים שמחה' (עמ' מ) שמביא מספר 'סדר הדורות' שמביא בשם הסמ"ע שראה בספר 'מעשה ניסים' שעזרא שלח אגרות לכל ערי הגולה שיעלו איתו, ובעיר ווארמס באשכנז ענו לו "שבו

תיקון הפגמים על ידי מרדכי

מכל האמור עולה שבשביל להביא את הגאולה, יש לתקן את החטאים שגרמו לעיכובה, ולכן יש לחפש במעשי מרדכי ואסתר את התיקון. בטרם נראה את ניסיונם של מרדכי ואסתר לביטול הגזירה על-ידי תיקון החטאים, נעיין בהתנהגותו התמוהה של מרדכי לפני הגזירה.

בתחילת פרק ג אחשוורוש מרומם את המן הרשע. כל עבדי המלך כורעים ומשתחוים להמן על פי ציווי אחשוורוש, ולעומתם "וּמְרַדְּכִי לֹא יִכְרַע וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה!" לכאורה, מתמיה הדבר שמרדכי הסתכן ולא השתחוה, שהרי המן היה מעל כל השרים, ומסתבר שמרדכי ידע שתגובת המן שונא היהודים תהיה רצון לפגיעה ביהודים. אם כן, כרוכה במעשה של מרדכי סכנת נפשות לו ולכל ישראל²².

כדי להבין את מעשה מרדכי נעיין שוב בגמרא (מגילה יב ע"א):

שאלו תלמידיו את רבי שמעון בן יוחאי: מפני מה נתחייבו שונאיהן של ישראל שבאותו הדור כליה? אמר להם: אמרו אתם. אמרו לו: מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע. אם כן, שבשושן יהרגו שבכל העולם כולו אל יהרגו? אמרו לו: אמור אתה. אמר להם: מפני שהשתחוו לצלם. אמרו לו: וכי משוא פנים יש בדבר? אמר להם: הם לא עשו אלא לפנים, אף הקדוש ברוך הוא לא עשה עמהן אלא לפנים.

רבי שמעון בן יוחאי ותלמידיו מציינים את ההשתתפות במשתה שהזכרנו לעיל וגם את ההשתחוות לצלם כחטאי ישראל שגרמו לגזרת המן. ההשתחוות לצלם, כלומר העבודה הזרה, מעבר להיותה אחת מהעבירות הפרטיות החמורות ביותר (דוחה

אתם בירושלים הגדולה, ואנו נדור פה בירושלים הקטנה". וענו כך מפני שהיו חשובים בעיני השרים והערלים, והיו עשירים גדולים וישבו שם בשלום ובשלוה. עיין שם שהסמ"ע הוסיף שרוב הפרעות במשך שנות הגלות במאות השנים האחרונות קרו שם בגלל עוון זה.

²² אמנם, ייתכן שהמן עשה עצמו אלוה ויש במעשה ההשתחוות מעין עבודה זרה, אבל עדיין מרדכי היה יכול להשתמט ולא להיות במצב שהוא עומד לפני המן וצריך להשתחוות (עיין בפירוש האבן עזרא לאסתר ג, ד), ובכל-זאת, יום הוא עמד לפני המן ולא השתחוה. יתר על כן, הגמרא (מגילה ו ע"ב) אומרת שלא להתגרות ברשעים שהשעה משחקת להם, ובפרט בגלות ראוי לשמור על פרופיל

פיקוח נפש), היא העבירה שהכי פוגעת בכלל ישראל ובאחדותם. אנו מזכירים בתפילת מנחה בשבת את המשפט "אתה אחד ושמך אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ". ישנו קשר בין אחדות ישראל לאחדות ה'²³. מי שעובד עבודה זרה, חי בפירוד. הוא נותן תוקף לכל כוח במציאות כעומד בפני עצמו ולא לקב"ה ה'אחד'. עם ישראל הוא עם ה', מי שעבורו ה' הוא חס ושלום לא אחד, גם עם ישראל הוא לא אחד בשבילו. על כן אמר ר' דוד טעביל שמי שאחדות ישראל פגומה אצלו הוא כאילו עובד עבודה זרה²⁴. אם כן, גם ההשתחוות לצלם משקפת את המצב הפגום של עם ישראל כעם, וזה מצטרף לכך שהיה פירוד ולא רצו לעלות לארץ ישראל²⁵. עם זאת, אומר רבי שמעון בן יוחאי שכל החטא היה רק 'לפנים'. השתתפות ישראל במשתה וההצטרפות לעבודה זרה היתה רק לפנים – זו היתה רק התנהגות חיצונית. לאחר הקטגוריה שלימדו על ישראל, יש באמירה זו דברי סגוריה – חטאם של ישראל חיצוני, מבחינה פנימית עם ישראל לא חטא.

ייתכן שדווקא הפער בין פנים לחוץ הוא הבעיה של ישראל בגלותם. בגלות עם ישראל אינו במצבו הראוי, מהותו הפנימית של עם ישראל מוסתרת. מאותה סיבה גם אין לשכינה איפה לשרות בגלות, משום שעם ישראל, שעליו היא אמורה לשרות, מתחבא. הפער הזה הוא ביטוי של הגלות. בזמן הגאולה מתבטל הפער, חוזרת השראת השכינה ויהודים מכריזים על יהדותם בראש חוצות. מסתבר שההסתתרות הזו היא הביטוי החזק ביותר של חוסר הרצון להיגאל.

עמדנו לעיל על זיהוי זמנה של התרחשות המאורעות המתוארים במגילה, שהיה בתחילת ימי שיבת ציון, מייד לאחר הצהרת כורש בה מסתיימת הגלות ומתחילה

נמוך ולא להתגרות בגויים. וזו אחת משלוש השבועות שהשביע הקב"ה את ישראל לא למרוד בגויים כאשר נמצאים בגלות (כתובות קיא ע"א).

²³ עיין בגמרא ברכות (ו ע"א) וחגיגה (ג ע"א), שבזכות שעם ישראל ייחד את הקב"ה זכה להיות העם האחד. עיין גם במהר"ל בפירושו 'דרך החיים' לפרקי אבות על משנת "כל ישראל" (סנהדרין יא, א), שם הוא מבאר שברמה מסוימת העבודה הזרה מתאימה לגויים שהם כוחות נפרדים, ולכן נקראים במקומות רבים עובדי כוכבים ומזלות, לעומת עם ישראל שהוא אחדות.

²⁴ בספר 'בית דוד', דבריו הובאו בעולת ראי"ה חלק ב, עמ' תסח, ד"ה אהבה רבה.

²⁵ יש להעיר שיש קשר עמוק בין ארץ ישראל לאיסור עבודה זרה. רוב הציוויים על עבודה זרה בתורה נאמרו בהקשר של כיבוש ארץ ישראל. חז"ל אמרו (כתובות קי ע"ב) שמי שדר בחוץ לארץ דומה כמי שאין לו א-לוה. ועיין באורות הקודש (חלק ב, עמ' תכג).

מגילת אסתר – ספר הגאולה של ישראל

העלייה לארץ. למרות כל זאת, עם ישראל לא משתף פעולה, הוא מתבולל בין העמים, הוא מפורד, והוא לא מנצל את ההזדמנות שנפתחה לו לעלות לארץ. ישנה תחושה של פירוק מוחלט של עם ישראל.

דווקא בתקופה זו של גלות, על מנת להיגאל עם ישראל צריך להרים את ראשו, לעלות לארץ ולא להתערב בגויים. כיון שכך, כשאחשורוש מצווה להשתחוות להמן, פעולה שהיא כעין עבודה זרה, מצופה מכל יהודי לזקוף את ראשו מול המן ולהבליט את ייחודו. מרדכי שראה את הקושי הגדול של ישראל בגלות, מביא לידי ביטוי במעשהו את הצורך המיוחד לצעוק לפני המן ולפני כל העולם שעם ישראל חי והוא עוד ייגאל. בצעקה אילמת זו של מרדכי, נמשך המאבק בין מרדכי להמן על המשך גאולתם של ישראל²⁶.

אם כן, למרות הסכנה במעשהו של מרדכי, זה היה המעשה הנכון. גם אם נראה כלפי חוץ שבגלל מעשה זה באה גזירת המן, מסתבר שהדבר היה קורה בכל מקרה²⁷, שהרי מטרת בואו של המן לשושן היתה בשביל לפגוע בגאולתם של ישראל. בעומק הדברים, גזירתו של המן נבעה מרצונם של ישראל 'להיות יהודים בשקט' - בלי עם, בלי ארץ וככל הגויים. מעשיהם של ישראל הם הגורמים לגזירה, ודווקא מעשהו של מרדכי הוא תחילתו של מהלך המוביל לביטול הגזירה.

מגילת אסתר – תהליך של גאולה

“כך היא גאולתן של ישראל” – הגאולה תלויה במעשיהם של ישראל

הנחת היסוד שעלתה עד כה במאמר היא שיש ציפייה לשותפותו של עם ישראל בתהליך הגאולה. אמנם בגאולה ראשונה, ביציאת מצרים, המצב היה אחר (שמות יד, יד) – “ה' יִלְחַם לְכֶם וְאַתֶּם תַּחֲרִישׁוּן”, עם ישראל היה במצב רוחני כזה שלא

---

²⁶ השפת אמת (פורים, תרמ"ג) מוסיף שבגלל עמידתו של מרדכי מול המן בניגוד למעשי ישראל, היתה אפשרות שעם ישראל יושמד ורק מרדכי יינצל כמו שכתוב אצל משה “ואעשה אותך לגוי גדול”. הסיבה לכך היא שמרדכי היה היחיד שהיה קשור לכלל ישראל, כל שאר העם היה כעין אוסף של פרטים.

²⁷ אי השתחוותו של מרדכי היא רק תירוץ, שהרי לא יעלה על הדעת שבגלל אחד שלא משתחוה יחליט המן להשמיד עם שלם.

הגיעה לו גאולה²⁸, גם לאחר צאתם רצו בני ישראל לשוב למצרים. גאולתם היתה על-ידי ניסים שכמעט ולא היו תלויים במעשיהם.

הגאולה האחרונה אינה כזאת, היא תלויה במעשי האדם.

במסכת סנהדרין (צז ע"ב – צח ע"א) מובאת מחלוקת בין ר' אליעזר לר' יהושע בשאלה האם הגאולה תלויה בתשובה, כלומר במעשיו ובמצבו הרוחני של עם ישראל. בסיום הסוגיה, ר' אליעזר שטוען שהגאולה תלויה בתשובה משתתק²⁹. יוצא אם כן, שלכאורה גם הגאולה העתידה אינה תלויה בתשובה³⁰.

עם זאת, נראה שיש לחלק בין השאלה האם תהיה גאולה בלא תשובה, לבין השאלה איך תהיה הגאולה. הגמרא (יומא פו ע"ב) קובעת שגדולה תשובה שמקרבת את הגאולה, וכן במקום נוסף (סנהדרין צח ע"א) "זכו אחישנה"³¹. גאולה תהיה בכל מקרה, גם בלי תשובה של ישראל, אבל הדרך לגאולה תלויה במעשיהם של ישראל. בהם תלויות השאלות האם יהיו ניסים או לא וכמה קשיים יהיו בדרך. כל זה נכון לגבי הגאולה העתידה והיה נכון גם בימי שיבת ציון – סוף גלות בבל. (להלן נדון בקשר ובהבדלים שבין שיבת ציון לגאולה העתידית.)

ההבדל שבין שתי הגאולות, בין גאולת מצרים שלא תלויה במצבו הרוחני של עם ישראל, לבין גאולת בבל (והגאולה העתידה) שתלויה במצבו הרוחני של עם ישראל, נעוץ בעובדה שבמצרים עם ישראל רק נולד. אין ציפייה מעם שזה עתה נולד שיהיה

²⁸ המלאכים בים סוף טענו אל הקב"ה שעם ישראל עובד עבודה זרה כמו המצרים ואין זה הוגן שהללו יטבעו והללו יינצלו (עיין בילקוט מדרש תהלים טו, ה).

²⁹ עיין בירושלמי ריש מסכת תענית (פרק א הלכה א), שם ר' אליעזר הסתלק באותה מחלוקת - כלומר שהלכה כר' יהושע, שהרי שתיקה כהודאה (וכך כתב הרב שלמה אלישוב בספרו 'הקדמות ושערים' שער ו, פרק ט; וכך כתב הרב נתן פרנלנד בספרו 'יוסף חן' בדף כז ע"ב; וראה בספר 'לנתיבות ישראל' לרצי"ה קוק חלק א, מאמר 40; ואפילו בספר 'ויואל משה' לאדמו"ר מסאטמר בקונטרס 'שלושת השבועות' בסימן מ).

³⁰ מעניין לראות, שגם לר' יהושע שסובר שהגאולה לא תלויה בתשובה, מובא באחת הגרסאות בגמרא בסנהדרין, שאין הכוונה שלא צריך שעם ישראל יתעורר מעצמו לתשובה, אלא הכוונה היא שהקב"ה יעורר את ישראל לתשובה, וזאת על-ידי מלך רשע שגזרותיו קשות כהמן. כלומר, גם לר' יהושע לא תגיע הגאולה עד שעם ישראל יהיה במצב של תשובה.

³¹ גמרא זו נפסקה להלכה על ידי הרמב"ם בהלכות תשובה פרק ז הלכה ה (ועיין בכסף משנה שם).

מגילת אסתר – ספר הגאולה של ישראל

ראוי לגאולה³². יתר על כן, בראשית דרכו של עם ישראל התגלתה בעולם העובדה שזהו עם ה', עם שהקב"ה אוהב וקשור אליו כמו אב לבן. הקשר איננו תוצאה של מעשים³³, וממילא נודע שהקשר לא יינתק בגלל מעשים רעים, ולכן הגאולה מובטחת גם בלי תשובה, כשיטת ר' יהושע. לאחר שעם ישראל גדל ומתפתח, יש לו את היכולת להיות עובד ה' מדעתו ולא מכפייה, ואז מצופה ממנו להגיע למדרגות רוחניות מעצמו ולא לקבל מתנת חנם³⁴.

עם ישראל בעת התרחשות המאורעות שבמגילה, נמצא במצב בו הגאולה לה יזכה תלויה בדרגתו. לאור זאת, מובנים דברי הגמרא (שבת פח ע"א) שנתנת תורה ביציאת מצרים היתה בכפייה ואילו בימי מרדכי ואסתר היתה מרצון – מצבו הרוחני של עם ישראל התאים לכך שהוא יגיע לתורה מעצמו. הירושלמי מקביל בין סיפור המגילה ליגאולתן של ישראל' (יומא פ"ג ה"ב):

א"ר חייא רובה לר"ש בן חלפתא בר ר' כך היא גאולתן של ישראל בתחילה קימעא קימעא כל שהיא הולכת היא הולכת ומאיר. מאי טעמא? כי אשב בחשך ה' אור לי'. כך בתחילה ומרדכי יושב שער המלך ואח"כ יושב מרדכי אל שער המלך ואח"כ ויקח המן את הלבוש ואת הסוס וגו' ואחר כך ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות ואח"כ ליהודים היתה אורה ושמחה.

לפי הירושלמי, הגאולה היא קימעא קימעא – לאט לאט. דבריו של ר' חייא רבה אינם מכוונים לגאולת מצרים שהיתה מהירה ואפילו חפוזה, אלא לגאולה העתידה. מדוע הגאולה העתידה היא איטית? מסתבר שהאיטיות נובעת מכך שבגרותו, עם ישראל לא מקבל מתנות חנם. במצב כזה בשביל לזכות לגאולה עם ישראל צריך לעבור תהליך שלוקח זמן, הוא עולה ממדרגה למדרגה עד שהוא זוכה לגאולה³⁵.

---

³² זוהי לשון ספר 'יערות דבש' לר' יונתן אייבשיץ (חלק א, דרוש יב): "כי היינו כקטן שנולד, ומה יתרון בזה, עדיין הוא אוכל נהמא דכיסופא". כלומר, כתינוק שרק נולד הקב"ה משפיע על עם ישראל השפעה שלא לפי מדרגתו ו"מאכילו לחם חסד".

³³ עיין בארוכה בספר 'נצח ישראל' בפרק יא.

³⁴ דבר זה אינו רק חובה אלא גם זכות, כמו שמבואר במקומות רבים בקבלה ובחסידות, שאדם מתבייש לקבל מתנות חנם ומעדיף לקבל שכר בעקבות מעשיו.

³⁵ יש להעיר שיש הבדל גדול בין הגאולה בבית שני לבין גאולתנו שהיא הגאולה האחרונה. שתי הגאולות הן אכן לאט לאט ובדרך הטבע. הגאולה השנייה היתה תלויה כמעט רק במעשיהם של

”אל תדמי בנפשך להמלט בית המלך” – אסתר משנה את מעשיה

לאחר שביארנו את החשיבות שבשותפות עם ישראל בגאולתו, סביר להניח שמטרת מרדכי היא לגרום לכך שעם ישראל ירצה להיגאל, וכך לגרום לביטול הגזירה. מטרתו של מרדכי היא לזקוף את קומתם של ישראל כעם, להגביר את אחדותם ומתוך כך להחזיר את הרצון לשוב לארץ ישראל.

תחילת דרכו בשיחה עם אסתר הנמצאת בעמדת כוח והשפעה, ממנה היא יכולה לעזור לעם ישראל. עד עתה מרדכי אמר לאסתר לא לגלות את עמה ומולדתה, ואילו כעת מרדכי שולח את אסתר לדבר עם אחשוורוש. ייתכן שעד עכשיו גם מרדכי ראה עניין בהחבאות, ב'לפנים', ודווקא עליית המן ותגובתו למעשהו של מרדכי, הבהירו למרדכי ששורש החורבן של ישראל הוא בהסתתרותם של ישראל בגלות. הפתרון הוא הגילוי – היציאה מהמחבוא, זוהי הדרך להילחם בהמן. לכן, מרדכי לא משתחוה להמן, ולכן אסתר חייבת לדבר עם אחשוורוש, להגיד לו את עמה ואת מולדתה.

למרות זאת, בתחילה אסתר מסרבת, היא חוששת להיהרג, היא לא מוכנה למסור את הנפש על כלל ישראל.

נראה שהתהליך העובר על אסתר הוא התהליך שעם ישראל צריך לעבור כדי להיות ראוי לגאולה. ביארנו לעיל, שעם ישראל היה במצב בו כל אחד שקוע בעצמו, מצב בו אין אחדות, וממילא אין רצון לעלות לארץ ישראל ולהיגאל – במצב זה מצויה גם אסתר; אסתר כרגע אינה מרגישה צורך להקריב עבור כלל ישראל ולהתגלות ביהדותה. מרדכי ינסה להפוך אותה להיות ראויה לגאולה. התהליך מתמצה בדברי מרדכי שבפסוקים הבאים (ד, יג-יד):

ישראל – הזכרנו לעיל את דברי השפת אמת שהקב"ה אמנם הבטיח שאחרי שבעים שנה תבוא גאולה, אך ייתכן היה מצב שבו רק מרדכי ייגאל וכל שאר עם ישראל ימותו. הזכרנו גם את דברי הגמרא (יומא ט ע"א) שלפיהם בגלל העובדה שלא עלו כולם לא שרתה שכינה בבית שני. הגאולה השנייה היא בעיקר 'אתערותא דלתתא', היא תלויה בעיקר במעשי עם ישראל. לעומת זאת, הגאולה העתידה מובטחת ולא תלויה במעשי עם ישראל, כדברי ר' יהושע (סנהדרין צז ע"ב) שהבאנו לעיל. לכן, בטוחים אנו שתהיה השראת שכינה בבית המקדש השלישי, ושכל עם ישראל יחזור לארץ ישראל, ושחזור המלכות לעם ישראל לנצח. כל זה מובטח ולא תלוי בתשובה שייזום עם ישראל,

מגילת אסתר – ספר הגאולה של ישראל

וַיֹּאמֶר מְרַדְכִי לְהָשִׁיב אֶל אֶסְתֵּר אֶל תְּדַמִּי בְּנִפְשִׁי לְהַמְלִיט בֵּית הַמֶּלֶךְ מִכָּל הַיְהוּדִים: כִּי אִם הִחְרַשׁ תִּחְרִישִׁי בְּעַת הַזֹּאת רֹוח וְהִצְלָה יַעֲמֹד לַיהוּדִים מִמָּקוֹם אַחֵר וְאֵת וּבֵית אָבִיךָ תֵּאבְדוּ וּמִי יוֹדֵעַ אִם לָעַת כְּזֹאת הִגְעַת לַמְּלָכוֹת.

מרדכי אומר לאסתר לא להימלט מכל היהודים, אסור לאסתר להינתק מעמה, אסור לה להסתתר בארמון המלך ובכך לברוח מכל עם ישראל. הגאולה ודאי תבוא, אך לא ברור איך תראה הגאולה - מי יהיה שותף לה ומי לא? מה שברור הוא שמי שיהיה קשור לכלל ישראל יהיה שותף לגאולה ואף יגרום להאצתה. מרדכי קורא כאן לאסתר להיות חלק מגאולת עם ישראל. אם אסתר תתנער מהאחריות לגאולת ישראל - רווח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר, שהרי הגאולה מובטחת כאמור, אבל אסתר ובית אביה יאבדו ולא יהיו חלק מגאולת ישראל.

אסתר הבינה את דברי מרדכי, לא רק כלפיה אלא כלפי כלל ישראל. היא מוכנה ללכת אל המלך ולסכן את חייה, אבל היא גם דואגת שכלל ישראל יתאחד (ד, טו-טז):

וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לְהָשִׁיב אֶל מְרַדְכִי: לֵךְ כְּנוֹס אֶת כָּל הַיְהוּדִים הַנִּמְצָאִים בְּשׁוֹשָׁן וְצוּמוּ עָלַי וְאֵל תֹּאכְלוּ וְאֵל תִּשְׁתּוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לִילָה נְיוֹם גַּם אֲנִי וְנַעֲרֹתַי אֲצוּם בָּן.

"לך כנוס את כל היהודים" – עם ישראל חייב להתאחד, לחזור להיות לעם וכך להינצל מהגזירה. אסתר התחילה בתהליך שצריך לעבור עם ישראל כולו – חיבור לכלל ישראל, שמביא לחשיפת הזהות היהודית, תהליך זה הוא המפתח להצלתם וגאולתם של ישראל.

"לך כנוס את כל היהודים" - גם עם ישראל מתעלה

לכאורה בנקודה זו הכל צריך להיות פשוט – אסתר קיבלה על עצמה את תפקידה, עם ישראל מצטרף גם הוא וצם שלושה ימים. לכאורה היינו מצפים שביום השלישי

אלא שזה יהיה תהליך שלא יקרה בבת אחת, אלא רק כאשר עם ישראל יהיה ראוי למצב הזה. מכל מקום, בגאולה זו, הקב"ה דוחף את עם ישראל להגיע למצב זה, וזוהי 'אתערותא דלעילא'.

תבוא התשועה, אך כאן מתגלה שהתהליך יותר מורכב, אי אפשר לעבור תהליך פנימי בבת אחת.

כשאסתר מגיעה לחצר המלך הפנימית, משהו קורה (מגילה טו ע"ב):

"ותעמד בחצר בית המלך הפנימית" – אמר רבי לוי: כיון שהגיעה לבית הצלמים, נסתלקה הימנה שכינה. אמרה "אלי אלי למה עזבתני"...

חז"ל מספרים לנו שבנקודת השיא הסתלקה מאסתר שכינה והיא הרגישה שהכל נכשל. הביטוי המעשי של סילוק השכינה מתואר ביתר הרחבה במדרש רבה (אסתר פרשה ט פסקה א):

ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר בגדי יפיה ואת עדי תפארתה. ותקח עמה את שתי נערותיה, ותשם יד ימינה על הנערה האחת, ותסמך עליה כחוק המלכות, והנערה השנית הולכת אחרי גבירתה וסומכת עדיה לבלתי נגוע הזהב ארצה, אשר עליה. ותצהיל פניה ותכס הדאגה אשר בלבה, ותבא בחצר הפנימית נכח המלך, ותעמד לפניו. והמלך יושב על כסא מלכותו בלבוש זהב ואבן יקרה. וישא עיניו וירא אסתר עומדת למול פניו, ותבער בו חמתו מאד על אשר הפרה תורתו ותבא לפניו בלא קריאה. ותשא אסתר את עיניה, ותרא את פני המלך והנה עיניו כאש בוערות מרוב החמה אשר בלבו. ותכר המלכה את קצף המלך ותתבהל מאד ותפג רוחה ותשם ראשה על הנערה הסומכת ימינה...

מדברי המדרש נראה שבעיניה של אסתר אין שום סיכוי. בסופו של דבר, על פי הגמרא, אסתר התפללה והקב"ה נתרצה, אך מכל מקום, במעשה זה התברר, שהגאולה לא יכולה לבוא בבת אחת. זהו תהליך איטי שקשור כנראה להפנמת הדברים. לכן, גם בבואה אל המלך, אסתר איננה מסוגלת לדבר לפניו את אשר על ליבה. רק במשתה השני שהיא עורכת למחרת היא מאשימה את המן הצר והאויב. מפשט המגילה לא ברור מדוע התעכבה אסתר, ייתכן שהסיבה לכך היא שאסתר, ולמעשה גם עם ישראל, טרם סיימו לעבור את תהליך התיקון³⁶.

³⁶הסבר אפשרי אחר הוא שאסתר רקמה מזימה מתוכננת היטב (עיין מגילה טו ע"ב).

מגילת אסתר – ספר הגאולה של ישראל

לפי האבן עזרא (בפירושו לאסתר ה, ח), אסתר מחכה לאות משמיים לפני שהיא תפליל את המן ותגלה את עמה:

ומחר אעשה - ... ולפי דעתי שאיחרה אסתר לדבר ביום הראשון במשתה היין בעבור שלא ראתה שום אות שחידש השם בעבור תענית ישראל וכאשר עשה ביום השני דבר גדולת מרדכי חזק לבה.

ייתכן לומר שבמשתה הראשון עדיין לא נעשה נס, כיוון שהקב"ה עדיין לא קיבל את תשובתם של ישראל, שהרי המשתה הראשון היה עוד ביום השלישי של הצום. ובאמת בלילה שלאחר היום השלישי התחיל הנס – נדדה שנת המלך ולמחרת הגיעה האות: המן הרכיב את מרדכי על הסוס. זוהי כבר עליית מדרגה בתהליך הגאולה, שהתרחשה בזכות העובדה שעם ישראל תיקן את מעשיו. כדברי הירושלמי לעיל, ישנו מעבר מ"וישב מרדכי אל שער המלך" ל"ויקח המן את הלבוש ואת הסוס".

"להקהל ולעמוד על נפשם" - עם ישראל הולך ומתאחד

בשלב זה ישנה התקדמות רבה אך עדיין דרך ארוכה לפנינו, שכן הגזירה עדיין עומדת בעינה. במשתה אסתר השני לא התבטלה גזירתו של המן וב"ג באדר עם ישראל אמור להיות מושמד.

היינו מצפים שמרדכי ואסתר ינצלו את ההזדמנות ויפנו למלך אחשורוש לבטל את הגזירה. ברם, יותר מחודשיים עברו עד שעשו זאת – על פי דברי חז"ל ב"ג בניסן הפיל המן את הפור ושלח את המכתבים על השמדת ישראל הצפויה להיות ב"ג באדר. באותו יום מרדכי דיבר עם אסתר וקבעו שלושה ימי צום. ביום השלישי (ט"ו ניסן לפי חישובינו) אסתר באה לאחשורוש. למחרת היה המשתה השני ולמחרת תלו את המן, כלומר בט"ז ניסן. רק ב"ג סיון, כלומר לאחר יותר מחודשיים, באה שוב אסתר אל אחשורוש (ח, ט) וביקשה לבטל את הגזירה (ח, ג):

וּתּוֹסֵף אֶסְתֵּר וַתְּדַבֵּר לְפָנַי הַמֶּלֶךְ וַתִּפֹּל לְפָנַי רַגְלָיו וַתִּבְדֹּק וַתִּתְחַנֵּן לוֹ לְהַעֲבִיר אֶת רַעַת הַמֶּן הָאֲנֹכִי וְאֶת מַחְשַׁבְתּוֹ אֲשֶׁר חָשַׁב עַל הַיְהוּדִים:

למה חכתה אסתר יותר מחודשיים?

המפרשים התלבטו מאד, ונימקו באופנים שונים את פער הזמנים. מפשט הפסוק "וַתִּבְדֹּק וַתִּתְחַנֵּן לוֹ לְהַעֲבִיר אֶת רַעַת הַמֶּן הָאֲנֹכִי..." נראה שלא היה קל לשכנע את אחשורוש, כלומר הגאולה לא 'זרמה'. ייתכן ששוב אסתר עמדה בפני פחד וחשש

האם לפנות לאחשורוש. ייתכן שאחשורוש שידר לה שאינו מעוניין בביטול הגזירה, ולכן אסתר היתה צריכה לבכות ולהתחנן. בכל אופן, בהמשך לשיטתנו דלעיל אפשר לטעון שעם ישראל היה צריך לצעוד צעד נוסף כדי שתהליך הגאולה ימשיך להתקדם. הגאולה מתקדמת קימעא קימעא, ממדרגה למדרגה, בהתאם למצבו הרוחני של עם ישראל.

גם אחרי שאסתר כבר הסכימה לדבר ולבקש על ביטול הגזירה, אחשורוש לא מסכים (ח, ח):

כְּתָב אֲשֶׁר נִכְתָּב בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ וְנִחְתָּמוֹ בְּטַבַּעַת הַמֶּלֶךְ אֵין לְהָשִׁיב.

אחשורוש לא רוצה להיראות מבולבל, כמי ששולח דבר והיפוכו ולכן הוא אינו מוכן לבטל את הגזירה. עם זאת, הוא מוכן לשלוח כתב על זכותם של היהודים להיקהל ולעמוד על נפשם (ח, יא):

אֲשֶׁר נָתַן הַמֶּלֶךְ לַיהוּדִים אֲשֶׁר בְּכָל עִיר וְעִיר לְהִקְהֵל וְלַעֲמֹד עַל נַפְשָׁם לְהַשְׁמִיד וְלְהַרְג וּלְאַבֵּד אֶת כָּל חַיִּל עִם וּמְדִינָה הַצָּרִים אֹתָם טוֹף וְנָשִׁים וְשָׁלָל לְבוֹז.

בהצלה זו אין נס משמיים כביציאת מצרים. אחשורוש נותן ליהודים להיקהל, כלומר להתאחד ולחזור להיות עם³⁷. עם ישראל, עם ה' – צריך כוח, צריך עוצמה כעם, צריך להילחם בפועל על הקיום בלי לצפות לנס משמיים. הדרך לניצחון ולגאולה היא בחזרה להיות עם – בהיקהלות ובעמידה על נפשם. עם ישראל עובר תהליך – ממצב של עם מפוזר ומפורד הוא הופך לעם חזק המסוגל לעמוד על נפשו. המגילה לא מפרטת את ההתרחשויות בחודשים הרבים שבין שליחת דברי אחשורוש בסיון לבין יום הפורים באדר. אפשר להניח שמרדכי יצא למעין מסע הסברה ושכנע לכל היהודים בגולה (כמו דברי השכנוע שלו לאסתר, כשביקש ממנה לדבר עם אחשורוש). מטרתו היתה לעורר מחדש את הרצון לגאולה, להגביר את האחדות ולזקוף את הקומה.

³⁷ ראה בשפת אמת (פורים, תרמ"א): "...לכן נאמר כנוס וכו' כל היהודים, להקהל ולעמוד על נפשם. הכל ע"י הכינוס והקהילה..."

מגילת אסתר – ספר הגאולה של ישראל

משימתו של מרדכי הצליחה, היגון נהפך לשמחה והאבל ליום טוב; השמד הפך לניצחון. היהודים זקפו את ראשם כעם עד שהגיעו למצב שבו (ח, יז):

וּבְכָל מְדִינָה וּמְדִינָה וּבְכָל עִיר וְעִיר מְקוֹם אֲשֶׁר דָּבַר הַמֶּלֶךְ וְדָתוֹ מִגִּיעַ שְׂמֵחָה וְשִׁשׁוֹן לְיְהוּדִים מִשְׁתֵּה וְיוֹם טוֹב וְרַבִּים מְעַמֵי הָאָרֶץ מִתְיַהֲדִים כִּי נָפַל פַּחַד הַיְהוּדִים עָלֵיהֶם.

“ימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים” –

משמעות חג פורים לאור המאמר

מגילת אסתר אינה מסתפקת בתיאור הנצחון הגדול של היהודים, לא בתיאור גדולתו של מרדכי ואפילו לא בתיאור הצהלה והשמחה שעטפו את היהודים בכל מקום. המגילה מוסיפה ומתארת לנו את הספרים ששולח מרדכי ובהם תקנות חג הפורים לדורות (ט, כב):

לְעִשׂוֹת אוֹתָם יְמֵי מִשְׁתֵּה וְשְׂמֵחָה וּמְשָׁלוֹחַ מְנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּמִתְּנוֹת לְאֶבְיוֹנִים.

נעסוק בשני עניינים בפסוק, ומתוכם ננסה לעמוד על מה שהמגילה רוצה ללמדנו לדורות:

א. משלוח מנות – בטעם התקנה מסביר ר' שלמה אלקבץ³⁸, שהעניין במשלוח המנות הוא להרבות את השלום והאחוה בתוך עם ישראל. תקנה זו היא תיקון לדברי המן שישנו עם אחד מפורז ומפורד. כלומר, תקנה זו מבטאת את הבעיה הגדולה שהיתה בפירוד שבתוך עם ישראל ואת הרצון לייחד את ימי הפורים לתיקונה של בעיה זו. תקנה זו המחזקת את אחדות ישראל היא שלב בהתקדמות לקראת הגאולה. תקנה זו היא מעין מסר לדורות – באהבת חינוס ניגאל.

---

³⁸ בספרו 'מנות הלוי' על מגילת אסתר, ועיין לעיל הערה 20.

ב. על הפסוק (ט, כח) "וְהִיָּמִים הָאֵלֶּה נִזְכָּרִים וְנַעֲשִׂים בְּכָל דּוֹר וְדוֹר מִשְׁפָּחָה וּמִשְׁפָּחָה מִדִּינָה וּמִדִּינָה וְעִיר וְעִיר וְיָמֵי הַפּוֹרִים הָאֵלֶּה לֹא יַעֲבְרוּ מִתּוֹךְ הַיְהוּדִים וְזָכְרָם לֹא יִסּוּף מִזְרָעָם", כותב הרמב"ם (הלכות מגילה ט, יח):

כל ספרי הנביאים וכל הכתובים עתידין ליבטל לימות המשיח, חוץ ממגילת אסתר. הרי היא קיימת כחמשה חומשי תורה וכהלכות של תורה שבעל פה שאינן בטלין לעולם. ואע"פ שכל זכרון הצרות יבטל שנאמר (ישעיהו סה, טז): "כי נשכחו הצרות הראשונות וכי נסתרו מעיני", ימי הפורים לא יבטלו שנאמר (אסתר ט, כח): "וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם".

מדברים אלו ברור שענייני הפורים רלוונטיים לכל הדורות, לנצח. גם נבואות שנכתבו לדורות לא נכתבו לנצח בשונה ממגילת אסתר וימי הפורים שלא יבטלו לעולם. מסתבר שזכרון ימי הפורים חשוב כל כך בגלל הקשר שבינם לבין הגאולה העתידה.

בתוך דברינו ראינו שישנו קשר הדוק בין הגאולה בימי שיבת ציון לבין הגאולה העתידה. שתי הגאולות מובטחות ואינן תלויות בהשתדלות, ובשתייהן יחד עם היותן מובטחות יש משמעות רבה להשתדלות של עם ישראל כדי לקבוע איך תראה הגאולה. בשתי הגאולות הגאולה באה רק כשעם ישראל מגיע למצב בו הוא מוכן לקבל אותה. גם כשמגיע זמן הגאולה הדברים מתנהלים לאט לאט, קימעא קימעא, תהליך ההתקדמות ארוך ומפותל. אפשר לתלות דברים אלה בדברי הגמרא (סנהדרין צח ע"א) על ההבדל בין 'בעתה' לבין 'אחישנה' – אם עם ישראל יזכה, הגאולה תהיה ב'אחישנה' – מהר יותר. אם לא, הגאולה אמנם תגיע – אבל לאט – ב'עתה'. התהליך שעם ישראל צריך לעבור הוא כמו התהליך במגילה – יציאה ממצב של גלות ופירוד למצב של אחדות וזקיפת קומה. תהליך הגאולה מתחיל באחדות, ברצון להיות עם, עם ה', בעלייה לארץ ישראל מתוך ציפייה להשראת שכינה. הדרך לגאולה אינה פשוטה כלל. בפסוק המסיים את המגילה מתוארת דמותו של מרדכי (י, ג):

כִּי מְרַדְּכִי הַיְהוּדִי מִשְׁנָה לְמֶלֶךְ אֶחָשׁוּרוּשׁ וְגָדוֹל לַיְהוּדִים וְרָצוּי לְרַב אֶחָיו דָּרָשׁ טוֹב לְעַמּוֹ וְדָבַר שְׁלוֹם לְכָל זָרְעוֹ.

מגילת אסתר – ספר הגאולה של ישראל

גם אחרי גדולתו של מרדכי ותפקידו החשוב, מרדכי רצוי רק לרוב אחיו ולא לכל אחיו. למי הוא לא רצוי? הגמרא עונה לשאלה זו (מגילה טז ע"ב):

כי מרדכי היהודי משנה למלך אחשוורוש וגדול ליהודים ורצוי לרב אחיו. לרוב אחיו - ולא לכל אחיו, מלמד: שפירשו ממנו מקצת סנהדרין.

המפרשים מתחבטים מהו הגורם לכך, חלקם תולים זאת בדברי הגמרא (שם): "אמר רב יוסף: גדול תלמוד תורה יותר מהצלת נפשות. דמעיקרא חשיב ליה למרדכי בתר ארבעה ולבסוף בתר חמשה". מסתבר שהיו רבים שחשבו שנכון להישאר בגלות, היו תלמידי חכמים שקבעו שמרדכי טועה, היו תלמידי חכמים שטענו שלא כדאי להשקיע בבניית עם ישראל וארץ ישראל ושעדיף להמשיך ללמוד תורה בגלות. סיום זה לכאורה מעלה שוב את השאלה: אולי מרדכי טעה? אולי צריך להישאר ולפתח את עולם התורה בגלות ולא להתעסק בבניית העם ובהשבתו לארצו?

תשובה לדברים אפשר למצוא בדברי חז"ל (חגיגה ה ע"ב): "כיון שגלו ישראל ממקומן - אין לך ביטול תורה גדול מזה". זמן של גלות הוא זמן בו עם ישראל רקוב ומפורר. במצב זה גם התורה לא מתפתחת. אם לא יהיה עם ישראל, גם לא תהיה תורה, וכדברי המדרש (תנא דבי אליהו פרק טו) "שני דברים יש... תורה וישראל, אבל איני יודע איזה קודם...", ומסקנתו: "ישראל קדושים קודמים". המהר"ל (אור חדש עמי רכב) מתייחס לפורשים ממרדכי:

אבל מכל מקום הרוב לא פרשו מן מרדכי כי הצלת נפשות... כי יפה שעה אחת בעולם הזה... מכל חיי עוה"ב.

לפי דבריו, רוב הסנהדרין לא פרשו כי הבינו שיפה שעה אחת בעולם הזה מכל חיי העולם הבא. מסתבר שהם הבינו שקיום התורה תלוי בקיומו של עם ישראל. אמנם, עלול להיות מצב שבו גדולי עולם, חלק מחברי הסנהדרין, לא מודעים מספיק לחשיבות השעה של גאולת ישראל, ולצורך לפעול למענה.

תפקידנו בימים אלו, לאחד את כל עם ישראל ולהשיבו לארצו, הן מבחינה מעשית – את מי שבגלות, והן מבחינה רוחנית³⁹ - את מי שנמצא בארץ אך לא רואה את פעמי הגאולה. וכך קימעא קימעא נגיע אל גאולתנו השלמה במהרה בימינו אמן.

---

³⁹ בהקשר זה אצטט דברים שכתב הרה"ג ר' אליהו גוטמכר מגריידיטץ (תלמיד הגרע"א), שהיה ממקימי 'חיבת ציון': "...ואצלי כבר ברור, שאם יקיימו ישראל שיתחילו לעבוד אדמת הקודש... שיהיה התחלת הגאולה... ויש לראות גודל התכלית בזה שהקליפה גובר גם בצדיקים היותר גדולים לבטל הטוב הזה, יען שכל כח הקליפה תלוי בגלות, ובביטול הגלות יבוטל..."